

BİR EGEMENLİK BİÇİMİ VE TOPLUMSAL BİR İKTİDAR OLARAK TÜRKLÜK

Sebahattin Şen

Giriş

Türklük ve ulusal Türk kimliği kategorileri eleştirel bir yerden nasıl tartışılabilir? Türklüğü analitik ve eleştirel bir kategori olarak ele almak, egemenlik ve iktidar ilişkilerinin görünür kılınması, eleştirilmesi ve dönüştürülmesi açısından nasıl imkânlar sunmaktadır? Türklük, neden ve nasıl üzerinde düşünülmecek bir kategori olarak kurulmuş veya bu tür bir kategori haline gelmiştir? Bir egemenlik biçimi ve ulusal bir kimlik olarak Türklüğün kurulma süreçlerinde belirleyici olan sosyo-politik ve tarihsel dinamikler ve eklemlendiği kavram ve kategoriler nelerdir? Ve son olarak Türklük, onun içine doğanlar ya da yerleşenler ile onun egemenliğine maruz kalanlar açısından nasıl işlemektedir?

Siyasal bir egemenliğin ve sembolik ve fiziksel bir şiddetin göstereni, bedenleri kat eden kültürel ve toplumsal bir iktidar, öznellik oluşturan bir ideoloji ve bir tür ‘habitus’ olarak Türklüğün, Türkiye’deki entelektüel ve akademik alanlarda yeterince tartışıldığı, sorunsallaştırıldığı söylenemez.¹ Başka bir deyişle Türklük, entelektüel ve akademik alanlarda analitik, eleştirel bir kavram olarak yeterince kullanılmamaktadır. Kuşkusuz ki bu durumun kendisi, yani Türklüğün, milliyetçilik kuramlarının kavram ve kategorilerinin ulaşamadığı görünümünü ele alan çalışmaların yetersizliği, Türklüğün akademik ve entelektüel alanlara olan ideolojik ve söylemsel etkisiyle -yani *Türklük etkisi* olarak formüle edilebilecek bir etkiyle- ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle toplumsal bedene derinlemesine sinmiş olan Türklüğün – ilk elden üzerine düşünülmesinin bekleneceği alanlar olarak- akademik, entelektüel ve sanatsal üretimlerde problematize edilmemesi, bizzatı Türklüğün egemen konumuyla ilişkilidir.

Toplumsal iktidar, fiziksel ve sembolik şiddet üreten bir egemenlik biçimi ve modern, ulusal bir kimlik olarak Türklüğün kuruluş ve yeniden-kuruluş süreçlerinde iki dinamiğin aynı

¹ Kuşkusuz ki milliyetçilik kuramları bağlamında Türk milliyetçiliğiyle ilgili olarak sosyal bilimler ve tarih alanında eleştirel bir literatür oluşmuştur. Ancak eleştirel milliyetçilik kuramlarına sığmayan bir kategori olarak Türklük kavramını sorunsallaştıran çalışmaların yetersiz olduğu söylenebilir. Bu durumun farklı alanlardaki istisnaları için bakınız: GÜRBİLEK, Nurdan (2001), **Kötü Çocuk Türk**, Metis Yayınları, İstanbul. GÜRBİLEK, Nurdan (2004), **Kör Ayna Kayıp Şark**, Metis Yayınları, İstanbul. GÜRBİLEK, Nurdan (2007), **Mağdurun Dili**, Metis Yayınları, İstanbul. ARSLAN, Umut Tümay (2010), **Mazi Kabrinin Hortlakları: Türklük Melankoli ve Sinema**, Metis Yayınları, ÜNLÜ, Barış (2014), “Türklük Sözleşmesinin İmzalanışı (1915-1925),” **Mülkiye**, cilt: 3, Sayı: 38. KOCAK, Orhan (1996), “Kaptırılmış İdeal: Mai ve Siyah Üzerine Psikanalitik Bir Deneme”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 70.

anda belirleyici olmuştur. Birinci boyut, Osmanlı-Türk devlet iktidarlarının Kürdistan² ve Kürtlerle ilişkilene süreçlerini kapsıyor. Bununla ilişkili olarak ikinci boyut ise, modernleşme, Batılılaşma, ulus oluşturma süreçleri ve bu süreçlerin ortaya çıkardığı dönüşümleri, düşünceleri, gerilimleri, duyguları kapsamaktadır. Başka bir şekilde ifade edilirse ulusal Türk kimliği, dışardaki büyük Ötekiyle (Batı) arzu/nefret üzerinden ilişkilene ile, içerdeki küçük ötekileri (Müslüman olmayan nüfuslar ve Kürtler) tanımlama/tahrip etme süreçleri arasında oluşan gerilimlerde kuruluyor.³ Bitmeyen bir süreç olarak özneliğin/kimliğin⁴ oluşum dinamiklerindeki çok boyutluluk düşünüldüğünde, ulusal bir kimlik/benlik, toplumsal bir iktidar ve bir egemenlik olarak Türklüğün farklı boyutları olan ilişkiel süreçler içerisinde üretildiği söylenebilir. Milli bir kimlik/öznelik ve toplumsal/politik bir egemenlik olarak Türklük, kendini birbirleriyle bağlantılı olan iki

² Kürdistan'ın tarihsel, coğrafik ve demografik olarak gönderme yaptığı coğrafyalar, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu olarak ifade edilen bölgelerinin önemli bir kısmını, İran'ın Türkiye sınırına yakın doğusunu, Irak'ın kuzeyinden Suriye'nin kuzeyine uzanan bölgeleri kapsamaktadır. Ancak bu çalışmada "Kürdistan" terimi ile Türkiye'nin doğu ve güney doğu bölgesi sınırları içerisinde kalan Kürtlerle meskûn bölgelere gönderme yapılmaktadır. Kürdistan'ın, bütün kavramların olduğu gibi bir kavram olarak da bir tarihi olduğunu hatırlayarak, hem bir terim hem de bir coğrafya olarak, üzerinde egemenlik mücadelelerinin verildiği ve bu egemenlik ilişkilerinin içerisinde belirlenen bir kategori olduğunu belirtmek gerekiyor. Örneğin bugün belli egemenlik ilişkilerinin sonucunda, "Doğu Anadolu" ve "Güney Doğu Anadolu Bölgesi" olarak ulusal sınırlara dâhil edilen bölgelerin ve buna karşı bir direnişi ve mücadeleyi sembolize etmek için kullanılan Türkiye Kürdistan'ı olarak tabir edilen coğrafyanın sadece Kürtlerle meskûn olmadığını, 20. yüzyılın başında aynı zamanda bir Ermeni yurdu olduğu ve söz konusu coğrafyanın ve oraya meskûn nüfusların Osmanlı/Türk devletlerinin kolonyalist, soykırımcı ve biyopolitik iktidar pratikleri ve teknolojileri aracılığıyla biçimlendirildiği düşünülürse, yerlerin, demografilerin, bölgelerin ve coğrafyaların adlandırılmasının egemenlik, tahakküm ve direniş ilişkileri içerisinde olduğu daha anlaşılabilir olmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma Kürdistan terimini ve terimin gönderme yaptığı coğrafik sınırları tarihsel olarak değişmeyen, sabit ve otantik bir özün ifadesi olarak düşünmüyor.

³ Psikanalizin kullandığı bağlamda yasa ve kural koyucu olarak Büyük Öteki olarak Batı, Türklüğün kendini aynasında görmeye çalıştığı bir arzu ve nefret nesnesidir. Ulusal Türk kimliğinin inşa süreçleri içerisinde *küçük ötekilerden* biri olarak tanımlanan, tahrip edilen Kürtlüğün Türklük dairesi karşısındaki konumu ise Şarkiyatçı ve kolonyal söylemlerin kurguladığı öteki'ye tekabül ediyor. Nasıl ki Batı, kendini Batı olarak görebilmesi için ötekiler kurguladıysa, ulusal Türk kimliği de tahrip ederek ve bastırarak kendini üzerinden tanımlayacağı ötekiler kurguladı.

⁴ Lacancı özne anlayışını siyaset teorisine taşıyan Mouffe ve Laclau, özne kategorisini her zaman bir söylemsel yapı içindeki özne konumları anlamında kullandıklarını söyleyerek, "bütün özne konumları söylemsel konumlar olduklarından, bütün söylemlerin açık karakteri onların da karakteridir; bu yüzden de çeşitli kapalı bir farklılık sistemi içinde tümüyle sabitleştirilemez." Bu bağlamda özneyi bitmiş, tamamlanmış sabit bir öz olarak kavrayan modern düşünce geleneğinden farklı olarak özne, hiçbir zaman tamamlanmayacak bir süreç, sürekli oluşum halinde bir şeydir. Dolayısıyla ister bütünlüklü ister parçalanmış olsun, hiçbir özne, verili bir kimlik verili bir kategori değil, cinsel kimlikler dahil bütün kimlikler kararsız, değişkendir, çünkü özne bir eksiklik bir özdeşleşme ile biçimlenir E. LACLAU, - C. MOUFFE, **Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru**, s. 144,145. Stuart Hall da benzer bir yerden hareketle kimliği sürekli bir oluşum hali olarak görürken, hiçbir kimliğin hem iletilecek bir protokol olmadığını hem de öznenin farklı söylem ve pratiklerde farklı biçimde yer edineceğini ve konumlanacağını ifade eder. Özne, her zaman ötekine göre oluşan bir anlatı, bir söylem olarak vardır. Stuart HALL "Old and New Identities, Old and New Ethnicities", 41-48, **Culture, Globalization and The World System**, Aktaran: ALANKUŞ, K. S. "Yeni Hayali Kimlikler ve Yurttaşlar Demokrasisi", 93.

asimetrik ilişkinin devrede olduğu süreçler dolayısıyla üretmiştir. Bu asimetrik ilişkinin bir ucu Doğu/Batı bölünmesi üzerinden kimlik/benlik yarılmasını ortaya çıkaran Batılılaşma, modernleşme, kapitalistleşme süreçleridir. Bu durum, söz konusu asimetriyi ortaya çıkaran Osmanlı/Türk modernleşmesinin aynı zamanda Batılılaşma süreci olarak tezahür etmesiyle ilişkilidir. Ulusal kimlik/benlik ve onun üreticileri olan politik ve kültürel elitler açısından, gelişmiş, modern, çağdaş Batı, bir taraftan ulaşılması gereken bir arzu nesnesi, bir büyük Öteki, diğer taraftan tarihsel bir düşman/rakip olarak, Türklüğün “özü”ndeki milli, otantik, yüce ve sahici olanı bozan, çürüten bir nefret kaynağıydı. Türklüğü bir egemenlik, bir şiddet biçimi olarak üreten diğer asimetrik karşılaşma ise ulusal devlet ve kimlik oluşturma süreçlerinde Osmanlı/Türk devletlerinin Anadolu’yu ve Kürtlerle meskun coğrafyaları Müslümanlaştırma ve Türkleştirme süreçleridir. Bu boyuttaki asimetrik karakter ise devletin Müslüman ve Türk olmayan halkları, kılıcın ve yasanın gücünü kullanarak tanımlama, yok etme ve tahrip etme süreçlerini kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle ulusal devletin ve kimliğin inşa ve tahayyül kavram ve kategorileri, ulusal sınırlar içerisindeki Türk ve Müslüman olmayanların tahrip, kolonize ve asimile edilmesini ortaya çıkarıyordu. Dolayısıyla Türklük, Kürdistan ve Kürtler karşısında ve dışında bir egemenlik biçimine, sembolik ve fiziksel bir şiddete, bir iktidara, bir ayrıcalığa, bir asimetriye işaret eden, onu gösteren *kolonyalist bir ethos* olarak işlemektedir. Bir egemenlik biçimi olarak, söylemsel ve ideolojik pratikler, semboller, imgeler, kurumlar, düşünceler, duygular, bedenler vb. aracılığıyla üretilen ve onlar üzerinden hareket halinde olan Türklük, *iç* ve *dış* olarak düşünülebilecek bu iki boyutun kesişim ve etkileşim süreçleri olarak düşünülebilir.

Kolonyalist Bir Ethos Olarak Türklük

Ünlü, Türklüğü, post-kolonyal bir dünyada Beyazlığın performe edilme biçimleriyle karşılaştırarak düşünüyor. Türklük Sözleşmesi ve Türklük kavramlarını, ABD’de 1980’lerden itibaren başlayan Beyazlık Çalışmaları literatürünün (Whiteness Studies) ortaya çıkardığı kavram ve kategorileri üzerinden şekillendiren Ünlü’ye göre ırkçılık ve milliyetçilik gibi kavramsal araçlarla çoğu zaman görülemeyen ve bakmaya alışık olunmayan olgular ve sorunlar, Türklük ve Türklük Sözleşmesi kavramları sayesinde görüleceklerdir. Daha çok sol, feminist ve Beyaz eleştirel sosyal bilimcilerin katkılarıyla 1990’lardan itibaren yoğunlaşan Beyazlık Çalışmalarının ortaya çıkmasına imkân veren önemli düşüncelerden biri “Beyaz ırkçılığının sadece ‘diğerleri’ne zarar vermekle kalmadığını, aynı zamanda kendilerini de, yani Beyazları da hayatın her alanında avantajlı ve imtiyazlı kıldığıdır. Bununla ilgili olan

diğer bir düşünce de Beyaz olmayanlara karşı renk-körü (color blind) olduklarını, ırkın kendileri için konu-dışı önemsiz bir faktör olduklarını düşünen bu Beyaz sosyal bilimcilerin aslında kendi Beyazlıklarına karşı renk-körü olduklarını fark etmeleridir.” Türk olanların ve Türklüğe asimilasyon süreçleriyle dâhil olanların ya da dâhil edilmişlerin büyük çoğunluğunda görülen belli düşünme, duygulanma, bakma, görme, duyma, algılama olarak pozitif; ve belli düşünmeme, duygulanmama, bakmama, görmeme, duymama ve algılamama üzerinden negatif haller olarak Türklüğün değişik toplumsal sınıflar ve ideolojik gruplardaki tezahürlerinin farklılaştığını vurgulayan Ünlü, bütün bu kesimlerin kendi üzerine düşünememe, kendini sorunsallaştıramama, duygularını ve düşüncelerini oluşturan faktörlerin dökümünü çıkaramama, imtiyazlarını görememe veya kabul edememe gibi çok önemli ortak paydaları olduğunu söylüyor.⁵ Akyıldız da Ünlü’nün yaptığına benzer bir Türklük tanımı yapıyor: “Günümüzde Türklük diye nitelediğimiz duyma, düşünme, duygulanım ve değerler repertuarı, Osmanlı’nın son dönemlerinden başlayıp Cumhuriyet’in ilk yıllarında biçimlenen etnik temizlik, nüfus mühendisliği, yeni biyopolitika ve Türk usulü bir Gleichschaltung siyasası sonucunda Türk etnik grubunun benzersiz ve tartışılmaya açılması teklif dahi olunamayacak bir takım imtiyaz ve ayrıcalıklarla donatılmasıyla oluştu.”⁶

Arslan ise, ‘Türklük perdesini’ kültürel bir perde olarak Türk sinemasını da içine alan bir bağlamda kullanıyor. Türklüğü daha çok psişik boyutlarıyla düşünen ve toplumsal bir iktidar olarak tanımlayan Arslan, iktidarı Judith Butler’ın kavramsallaştırdığı biçimiyle ele alıyor. İktidarı, sadece politik değil psişik tabiiyet olarak da düşünen Butler, iktidarı baskı yapan, boyun eğmeye zorlayan, özneye dışsal gibi görünen bir iktidar kavrayışla değil, bizatihi öznenin öznelliğini kuran psişik bir biçim olarak ele alıyor.⁷

Arslan’a göre, Türklük “kendini farklı siyasi söylemler içinde sürekli yineleyen, öznelere üreten, öznelere konuşurken kendi özerkliklerine inançları itibariyle de görünmezleşen, sırta kadem basmayı başaran, kısaca öznelere tekrar tekrar kendine döndürmeyi başaran bir toplumsal iktidar biçimidir.” Türklüğü aynı zamanda bir ethos (Türklük ethosu) olarak kavramsallaştıran, Türklük perdesini kültürel bir perde olarak sinema için de düşünen Arslan, Türklük perdesinin, sinema deneyiminden, perde-seyirci ilişkisinden yola çıkarak, -bu son derece maddi deneyimden yola çıkarak- toplumsal iktidar ve özne ilişkisini soyutlamaya imkân verdiğini söylüyor. Bu kullanımlarıyla Türklük, bir ethos,

⁵ Barış ÜNLÜ, “Türklük Sözleşmesinin İmzalanışı (1915-1925),” s. 50-58.

⁶ Kaya Akyıldız, “Türklük halleri: Yalnız ve güzel ülkenin ruhu (I)”, 15-19-20.

⁷ Judith Butler, *İktidarın Psişik Yaşamı*. S. 115.

toplumsal bir iktidardır; kültürel bir perde olarak sinemayı da içine alan Türklük perdesi ise toplumsal iktidar ve özne ilişkisini düşünmeye imkân veren bir kategoridir.⁸

Arslan'ın Türklüğü, öznellik üreten toplumsal bir iktidar olarak kavramlaştırması ile Ünlü'nün, Türklüğü postkolonyal dünyadaki Beyaz egemenliğinin aldığı sofistike biçimlerle ilişkilendirmesi Türklük tartışmalarını zenginleştiren iki önemli katkı olarak değerlendirilmelidir. Ancak, öznellik üreten toplumsal bir iktidar ve bir tür “beyazlık” olarak Türklüğün, tarihsel olarak kurulmuş ve farklı görünüşleri kolonyal bir bağlamda mümkün olduğunu vurgulamak gerekiyor. Bu bağlam, bize, Türklüğün, aynı zamanda bir egemenlik biçimi olduğunu hatırlatıyor.

Arslan'ın öznellik üreten bir tür ideoloji olarak Türklük kavramsallaştırmasının Türklüğün, Türkiye'de yaşayan Türk olmayanlar karşısındaki egemenlik ve şiddet üreten karakterini öne çıkarmıyor. Diğer bir ifadeyle, Türklüğün *sadece* ideoloji-gibi-çalışan yönünü vurgulamak, onun başka bedenler, bilinçler, bilinçdışıları üzerinde nasıl çalıştığını görünmez kılabilir. Ünlü ise, Türklüğün kuruluş süreçlerinde belirleyici olan ötekilerin (Ermeniler, Kürtler) varlığını vurgulasa da, Türklüğü postkolonyal bir dünyada Beyazlık hallerine yakın bir bağlamda düşündüğü için, (Kürt sorunu bağlamında kolonyal sürecin farklı biçimler olarak devam ettiği düşünüldüğünde) günümüzde hareket halinde olma biçimleriyle Türklüğün kolonyalist ethosunu ihmal ediyor.

Dolayısıyla Türklük *sadece* bir tür “beyazlık ethosu”ndan, ideolojiden ibaret değil. Türklük aynı zamanda bir egemenlik biçimidir. Türklüğün bir egemenlik biçimi olması, yani egemen bir konum olarak Türklük, onun, bedenleri kat eden toplumsal bir iktidar, öznellik üreten bir ideoloji, bir ethos olmasını da mümkün kılıyor. Ulusal bir kimlik olarak Türklüğün bir egemenlik biçimi olarak inşası, başka toplumların –Kürtlerin, Müslüman olmayan toplumların- tanımlanması, tahrip edilmesi, kolonize edilmesiyle mümkün olmuştur. Türklük, onun içine doğanlar ya da ona dahil olanlar açısından toplumsal bir iktidar, kendi imtiyazlarını ve üstünlüklerini *unutturan* bir tür ideoloji olarak işlerken, onun dışarda bıraktıkları ya da onun dışını oluşturanlar açısından – buna ek olarak- bir egemenlik biçimi olarak çalışmaktadır. Bu bağlamda bir egemenlik biçimi olarak Türklük, sadece duygular alanında hareket halinde değil, aynı zamanda, sembolik ve fiziksel bir şiddete dönüşerek bedenler ve coğrafyalar üzerinde de hareket halindedir. Bununla ilişkili olarak bu çalışmada,

⁸ Umut T. Arslan, “Türklük Ethosu ve Suçluluk Sorunu: Mesele Dergisinde 1915”
<https://azadalik.wordpress.com>. Erişim Tarihi: 23.02.2016.

Türklük, Kürdistan ve Kürtler karşısında ve dışında bir egemenlik biçimine, sembolik ve fiziksel bir şiddete, bir iktidara, bir ayrıcalığa, bir asimetriye işaret eden, onu gösteren *kolonyalist bir perde* olarak kullanılmaktadır.

Türklüğün ve onun taşıyıcılarının “ötekiler” karşısında egemen bir kimlik olması, onun aynı zamanda bir tür etnisite gibi algılanmamasını, taşıyıcıları açısından, bir tür kimliksizleşme/etniksizleşme düşüncesini de beraberinde getiriyor. Egemen kimlik, bu durumda Türklük, boş/görünmez bir gösterene dönüşüyor. İlginç bir şekilde bütün toplumsal uzamı en derinlerine kadar doldurmuş olan egemen kimlik olarak Türklük, en görünmez ve saydam kimlik halini alıyor. Bu bağlamda Julien ve Mercer’in siyahlık, beyazlık ve etnisite tartışmaları üzerinden söyledikleri önemli oranda Türklüğün egemen konumu için de geçerlidir. “Hepimiz etnik olarak mevkilenmişiz; ama beyaz etnisitenin kültürel özgüllüğü, tarihsel olarak Batılı söylemler içerisinde farkı inkâr eden epistemik şiddet tarafından görünmez kılınmıştır.”⁹

Beyazlığı öncelikle bir şiddet ve terör olarak ele alan, beyazlığın, onun iktidarına tabi olan renkli insanlar tarafından zorba ve her zaman mevcut bir dehşetin kaynağı olarak deneyimlendiğini söyleyen bell hooks’a göre, beyaz üstünlüğü yüz yıllar boyunca renkli insanların soykırımının, köleleştirilmesinin, linç edilmesinin ve aşağılanmasının haklılaştırılması ve rasyonalizasyonu için kullanıldı. Beyazlığın öncelikle terör ve şiddet olarak anlaşılması, onun kolonyalizm ve emperyalizmin tarihsel mirası olarak ele alan görüşle ilişkilidir.¹⁰ Dolayısıyla nasıl ki beyazlığın siyahlar ve beyaz olmayanlar karşısında şiddet ve terör kaynağına dönüşmesi, beyaz egemenliğini oluşturan kolonyalist geçmişiyle ilişkiliyse, Türklüğün Kürtler karşısında sembolik ve fiziksel bir şiddete dönüşmesi onun kolonyalist söylem ve pratikler içerisinde oluşan boyutuyla ilişkilidir. Ancak beyazlık ve beyaz olmayanlar ile Türklük ve Kürtlük arasında egemenlik ve iktidar ilişkilerinin farklılaşması bağlamında bir ayırmadan söz etmek gerekiyor. Beyazlık, beyaz olmayanlar karşısında, postkolonyal bir dünyada şiddet ve terör üreten karakterini terk ederek egemenliğin ve tahakkümün daha sofistike biçimlerine dönüşmüşken, Türklük, Kürtlük karşısında, aynı anda hem sembolik ve fiziksel şiddetin kaynağıdır hem de egemenlik ve iktidarın sofistike - dolayısıyla da az görünür olan- biçimlerini almaktadır.

⁹ JULIEN I. - MARCER K. “De Margin De Centre”, MORLEY, D. - CHEN, K.H. (der.), **Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies**, 456.

¹⁰ Akt. B. B. Rasmussen vd. (der), *The Making and Unmaking of Whiteness*. s. 12

Bu perspektiften hareketle, Türklük, Said'in homojenize edici ve hegemonik anlatıları üreten bir söylem biçimi şeklinde tanımladığı tekmerkezcilikle yan yana işleyen bir tür etnik-merkezcilik olarak da düşünülebilir. “Bir kültüre belli bazı değerlerden gelen özel bir otorite havasına bürünme izni” veren ve “kültüre karanlık yüzünü her zaman saklayan bir hakimiyet kazandıran bir mücadelenin ürünü” olarak etnik-merkezcilik ile tekmerkezcilik birlikte işler Said'e göre.¹¹ Dolayısıyla aynı zamanda bir iktidar perdesi olarak Türklük, homojenize edici hegemonik karakteri nedeniyle Said'in tarif ettiği anlamıyla tekmerkezci söylemdir ve belli bir kültürü otorite ve güçle donattığı ölçüde de bir tür etnik-merkezciliktir.

Türklük Etkisi

Türklüğün üretim ve yeniden-üretim biçimlerinde Kürdistan'ın kolonizasyon süreçlerinin belirleyici etkisi, klasik milliyetçilik ve modernleşme süreçlerini analiz eden kuramlar ve kavramlar aracılığıyla anlaşılabilir. Çünkü söz konusu modernleşme ve ulus oluşturma teorileri, Türklüğün kuruluşunda belirleyici olan kolonyal süreçleri görünmez kılıyor.

Daha önemlisi Türk modernleşmesini ve Kemalizm'i, onun jakoben, oryantalist, pozitivist karakterini sofistike bir biçimde ve eleştirel bir yerden tartışma kabiliyeti gösteren metinlere¹² bakıldığında Türklüğün kuruluş süreçlerindeki kolonyalist süreçleri görmemeleri kritik bir soru olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu analizler, Türk modernleşmesinin ama özellikle de Kemalizm'in Batı menşeli yönünü öne çıkararak onun otoriter karakterini vurguluyorlar. Bu çalışmalar, Kemalizm'in ve Türk modernleşmesinin analizini genişleten analizler olmasına karşın belli sınırları ve boşlukları da görünür kılıyorlar. Soru açık: Kemalist fikriyat ve uluslaşma projesini Avrupamerkezci düşüncenin ortaya çıkardığı otoriter biçimlerle ilişkilendirerek eleştiren bu analizler, Avrupamerkezci düşüncenin ve egemenliğin

¹¹ Edward Said, **Kış Ruhu**, 145.

¹² Sözü edilen bazı metinler için bakınız: Kahraman H. B. - Keyman E. F. “Kemalizm, Oryantalizm ve Modernite”, **Doğu Batı**, Sayı: 2. Şerif MARDİN, “Modern Türk Sosyal Bilimlerinde Bazı Düşünceler”, (der.), BOZDOĞAN, S.- KASABA, R. **Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**. Şerif MARDİN, **Türkiye’de Din ve Siyaset**. Eser KÖKER, “Kemalizm/Atatürkçülük: Modernleşme, Devlet ve Demokrasi”, Ed. Ahmet İNSEL, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm**, Mete TUNÇAY, “İkna (İnandırma) Yerine Tecebbür (Zorlama)”, Ed. Ahmet İNSEL, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm**. Hilmi YAVUZ, **Modernleşme, Oryantalizm ve İslam**. KAHRAMAN H. B. “İçselleştirilmiş, Açık ve Gizli Oryantalizm ve Kemalizm”, **Doğu Batı**, Sayı: 20.

en önemli politik, söylemsel ve ideolojik görünümünden biri olan kolonyalizm ile ilişkilendirilmemiş olmaları nasıl açıklanabilir? Diğer bir ifadeyle Kemalizm'i ve Türk modernleşmesini çalışan/eleştiren yazarlar, Kürt meselesini ve Kürdistan'ı neden kolonyalizm eleştirileri üzerinden düşünmediler?

Türk modernleşmesi ve onun radikal bir biçimi olan Kemalist fikriyat ile oryantalist ve modernist düşünceler arasındaki ontolojik ve epistemolojik ilişkilere dikkat çeken analizlerin eksik bıraktığı söz konusu bağlantıların *kolonyalist söylemle* ve *ulusal bir kimlik olarak Türklükle* olan ilişkisini de düşünmek gerekiyor. Kemalist fikriyattaki oryantalist yönü, haklı olarak, gören yazarların, -oryantalizm ile kolonyalizm arasındaki tarihsel rabıta düşünüldüğünde- kolonyalizme değinmemeleri ilginçtir. Osmanlı/Türk modernleşmesinin söylemsel ve ideolojik pratikleri, Batı düşüncesinin farklı görünümüleri olan oryantalist, jakoben, modernist, pozitivist hatlarla ilişkili olarak –Anadolu'dan farklı olarak Kürdistan bağlamında- ayrıca kolonyalist söyleme ekleniyordu. Dolayısıyla, Kürtlerle meskun coğrafyalar bağlamında, Kemalist ulus oluşturma süreçlerinde ortaya çıkan söylem ve pratiklerin analizi, modernite ya da modernleşme süreçlerinin eleştirileriyle tüketilemez. Bu eleştirilere -Kürdistan bağlamında- kolonyalizm eleştirilerinin ve postkolonyal çalışmaların analiz kategorilerini eklemek gerekiyor.

Diğer taraftan, Türk modernleşmesi ve Kemalist fikriyata içkin olan oryantalist ve kolonyalist söylem, ulusal bir kimlik olarak Türklüğün inşa araçlarından biriydi aynı zamanda. Kemalizm'in muhteva ettiği etnik bağlamın, kendini eklediği modernist kavramlar aracılığıyla görünmezleşmesine benzer bir biçimde, Kemalist projenin modernleşme teorileri çerçevesinde gelişen eleştirisi de söz konusu etnik bağlamın belirleyiciliğini ıskalıyordu. Diğer bir ifadeyle, Kemalist fikriyat, modernite, aydınlanma ve Batılılaşma gibi meta-anlatılara ve Cumhuriyetçi bir ideolojiye eklenerek, içerdiği etnik bağlamı unutturan bir hegemonik etki ortaya çıkarırken, Kemalizm'in akademik analizinin modernleşme paradigmasıyla sınırlandırılması analiz düzeyinde benzer bir etki -Türklüğün görülmemesi- ortaya çıkarmış gibi görünüyor. Akademik ve bilimsel araştırmanın eleştirel ve analitik kabiliyetini paralize ettiği bu etki, belli görmeme, duymama, algılamama, bilmeme ve duygulanmama halleri olarak Türklük ile ilişkilidir kuşkusuz. Burada Türklük, akademik ve bilimsel araştırmanın, Kemalist uluslaşma süreçlerinin Kürtlerle meskun coğrafyalarda kolonyalist söylem ve pratiklere dönüştüğünü ve bu söylem ve pratiklere içkin olan etnisist bağlamı görmemesi gibi bir sonuç ortaya çıkarmıştır.

Türklük etkisi, akademik ve entelektüel alanın, bir taraftan Kemalist uluslaşma projesinin Kürdistan'ı kolonize eden söylem ve pratiklerini görmemesini –diğer bir deyişle Kürdistan'ı bir sömürge olarak düşünmemesini- ortaya çıkarırken diğer taraftan, onunla ilişkili olarak, bu *etkinin* Türkiye'de ırkçılığın düşünülme biçimlerini de belirlediği söylenebilir. Türkiye'de tarihsel olarak kurumlaşmış, devlet örgütlenmesinin ve bürokratik makinenin her düzeyinden, gündelik hayatın derinlerine kadar sinmiş ve orada fiziksel ve sembolik şiddetin her türlüünü üreten ırkçılığın çeşitli biçimleri yürürlükte olduğu halde, Türkiye'de ırkçılığın olmadığı hem popüler hem de entelektüel ve akademik alanda sıkça dillendirilir. Bu durumun yani 'bizde ırkçılık kurumsal olarak yoktur' eğitimle giderilecek 'kimi taşralı vatandaşın önyargıları vardır' biçimindeki düşüncelerin Türkiye'nin kolonyal bir tarihinin olmadığı varsayımıyla doğrudan bağlantılı olduğunu söyleyen Küçük'e göre, bu anlayıştan ayrılan sosyal bilimcilerden en öne çıkanı olarak İsmail Beşikçi'dir. Beşikçi, Kürt meselesinde susmayı tercih eden Şerif Mardin ya da Kürt meselesini modernleşme, kalkınma ve geri kalmışlık sorunsalına indirgeyen Doğan Avcıoğlu, Niyazi Berkes, Behice Boran gibi dönemin ana akım sosyal bilimcilerinden radikal bir şekilde ayrışarak Kürdistan'ı kolonyalizm ve ırkçılık eleştirileriyle ilişkili olarak tartışmıştır.¹³ Sonuç olarak *Türklük etkisi*, bir taraftan akademik, entelektüel ve sanatsal alanlardaki üretimlerin, Cumhuriyetin kolonyalist karakterini görmeme, analiz etmeme sonucunu ortaya çıkarırken, diğer taraftan devlet örgütlenmesini ve toplumsal uzamı ve bedenleri kat eden, simgesel ve fiziksel şiddetin her türlüünü üreten sistematik bir ırkçılığın inkarına neden oluyor.

Analitik bir kategori olarak Türklüğün kullanımına dair bir noktayı vurgulamak gerekmektedir. Türklüğün kolonyal bir bağlamla ilişkili olarak farklı bedenler üzerinde bir egemenlik biçimi, toplumsal bir iktidar ve bir tür beyazlık olarak çalışması, öznelere düşünümsel bir hareket alanı bırakmayan, onları mutlak olarak belirleyen, her şeyi açıklayan tarih-dışı bir kavram ve öz olduğu anlamına gelmez. Ancak ulus oluşturma süreçleri ve kolonyal bağlam içerisinde tarihsel, siyasal ve ideolojik olarak inşa ve yeniden inşa edilen Türklüğün, Türkiye'de birbirlerinden farklı kesimleri, düşünceleri, ideolojileri, politikaları farklı tonlarda ve görünümelerde de olsa kat etişini söylemek yanlış olmayacaktır.

¹³ Bülent KÜÇÜK, "Sınıfın ve Kültürel Kimliğin Ötesinde Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek", 142.

Sonuç

Türklüğü, eleştirel bir kavram olarak ele aldığımızda, sadece ve pek çok şeyi örten bir şekilde, ulusal bir kimliğin ötesinde belli egemenlik ve iktidar ilişkilerinin işleme biçimlerini görünür ve anlaşılır kılan analitik bir kategoriye dönüşüyor. Kuşkusuz ki Türklük bir devletin kimliği olarak ulusal bir kimliktir. Ancak Türklük, aynı zamanda, ulusal bir kimlik olmanın çok ötesinde bir egemenlik biçimi ve toplumsal bir iktidardır ve toplumsal uzamda farklı biçimlerde işlemektedir. Onun içine doğanlar ya da onun içinde kendini tanımlayanlar açısından Türklük, ulusal öznellik-benlik oluşturan bir tür ideoloji veya toplumsal bir iktidar olarak hareket ederken- bu düzlem onun ulusal bir kimlik olmasıyla ilişkilidir- onun egemenliğine maruz kalanlar (Kürtler, Ermeniler) açısından ise Türklük sembolik ve fiziksel bir şiddete dönüşmektedir. Dolayısıyla Türklük fiziksel ve sembolik şiddet üreten egemenlik biçimi ve öznellik-özdeşleşme üreten toplumsal bir iktidar olarak çifte bir hareket ile kuruluyor ve yeniden-kuruluyor. Bu çifte hareketin birbirleriyle ilişkili olan tarihsel, politik ve kültürel nedenleri var. Daha açık bir ifadeyle bir egemenlik biçimi ve toplumsal bir iktidar olarak Türklük, belli tarihsel ve politik dinamiklerin içerisinde kuruluyor.

Sembolik ve fiziksel şiddet üreten bir egemenlik biçimi ve öznellik/kimlik üreten bir ideoloji, toplumsal bir iktidar olarak Türklük Anadolu'nun Müslümanlaştırılması ve Kürdistan'ın önce Müslümanlaştırılması sonrasında ise Türkleştirilmesi ve bunlarla bağlantılı olarak Batılılaşma/modernleşme dinamikleriyle ilişkili olan süreçlerde kuruluyordu. Öncesi olmakla birlikten 1915'te başlayan ve soykırımların, katliamların, yeniden-fetihlerin, sürgünlerin olduğu, bu süreçler aynı zamanda ideolojik ve söylemsel pratiklerle ve biyo-politik uygulamalarla iç içe geçen kolonyalist pratiklerdir. Bütün bu pratikler Osmanlının son dönemlerinde başlayan Cumhuriyetin kurulmasıyla radikalleşen Batılılaşma/modernleşme süreçlerinin ortaya çıkardığı ideolojik ve kurumsal dinamiklerle ilişkiliydi kuşkusuz.

Osmanlı/Türk modernleşmesinin aynı zamanda Batılılaşma süreci olarak tezahür etmesi, bir egemenlik biçimi ve toplumsal bir iktidar olarak Türklüğü üreten dinamiklerden bir diğerydi. Başka bir deyişle ulusal bir benlik/öznellik ve toplumsal bir iktidar olarak Türklüğün kuruluş dinamikleri, modernleşme/Batılılaşma süreçlerinin ortaya çıkardığı bu asimetrik Doğu-Batı gerilimi üzerinden görünür oluyor. Gelişmiş, modern, çağdaş Batı, bir taraftan ulaşılması gereken bir arzu nesnesi, bir büyük Öteki, diğer taraftan tarihsel bir düşman/rakip olarak, Türklüğün "özü"ndeki milli, otantik, yüce ve sahici olanı bozan, çürüten bir endişe ve nefret kaynağıydı ulusal kimlik/benlik açısından. Batı'yla olan asimetrik karşılaşma, Batı'nın aynasıyla, Batılılaşmayla ilişkili olarak bir eksiklik, geç ve geri kalmışlık düşüncesi ve

duygusu üretirken; diğer taraftan eksikliği, geç ve geri kalmışlığı giderecek, fantazmatik-hayali bir tamlik duygusu oluşturmayı sağlayacak olan ‘ötekiler’in (Kürtlerin, Ermenilerin) bastırılması kolonize edilmesini beraberinde getiriyordu.

Kolonyalist ve emperyalist karşılaşmalar, politikalar, söylemler ve sürçler içerisinde belli bir evrensel hegemonik konum kazanmış bir kimlik, bir iktidar, egemen bir öznellik biçimi olarak Beyazlıkla karşılaştırılması, Türklüğün bir egemenlik biçimi ve toplumsal bir iktidar olarak nasıl çalıştığının anlaşılmasını kolaylaştırabilir. Görünmez, işaretlenmemiş ve temellük etme aracılığıyla kurulun “boş” bir kimlik, yapısal bir ayrıcalık, bir şiddet ve terör ve Avrupa kolonyalizminin kurumsallaşması olarak Beyazlık¹⁴ Batı’da ve Batı-dışı dünyada egemen bir konumdadır. Sıralanan özelliklerin benzerleri Türklük için de söz konusudur: Hem Türkler hem de onun egemenliğine maruz kalanlar açısından görünmez, işaretlenmemiş boş bir kimliktir. Farklı etnisiteleri -zorla ya da gönüllü olarak- temellük teme aracılığıyla kurulur. Türklük dairesinde olanlar için yapısal ayrıcalıklar ve imtiyazlar üretir. Özellikle ilk olarak Ermeniler sonrasında Kürtler karşısında bir tür şiddet ve terördür. Ve son olarak Kürdistan’ın kolonizasyonu Türklüğün kuruluş ve yeniden kuruluş süreçlerinde belirleyicidir.

Yukarıda belirtildiği üzere Türklüğün entelektüel ve akademik alanlarda eleştirel ve analitik bir kategori olarak yeterince ele alındığı söylenemez. Türklüğün akademik, entelektüel alanlarda eleştirel ve analitik bir kategoriye dönüştürülmesi, başka bir ifadeyle Türklüğün akademik ve entelektüel ilginin nesnesine dönüştürülmesi Türklük üzerinden üretilen egemenlik ve iktidar biçimlerinin görünür olması ve yapı-bozuma uğratılması açısından kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, son kertede Beyazlığın ırksal egemenliğini, imtiyaz ve iktidarını ortadan kaldırmayı hedefleyen “Eleştirel Beyazlık Çalışmaları”¹⁵ gibi, Türkiye’de *Eleştirel Türklük Çalışmaları* etrafında geliştirilecek ve yaygınlaştırılacak bir literatür, toplumsal, politik, kültürel ve kurumsal uzamı derinlemesine katleden bir egemenlik ve iktidar biçimi olarak Türklüğün dönüştürülmesinde önemli bir başlangıç noktası oluşturacaktır

¹⁴ B. B. Rasmusen – E. Klinenberg vd. (2001), **The Making and Unmaking of Whiteness**, 10, 11, 12, 13.

¹⁵ A.g.y. 13.

Kaynakça

- Alankuş K S (1995). Yeni Hayali Kimlikler ve Yurttaşlar Demokrasisi. *Birikim*, 71-72, 86-101.
- Arslan U T (2015). Türklük Ethosu ve Suçluluk Sorunu: Mesele Dergisinde 1915. <https://azadlik.wordpress.com>. Erişim Tarihi: 23.02.2016.
- Akyıldız K (2012). Türklük halleri: Yalnız ve güzel ülkenin ruhu (I). *Birikim*, 274, 14-22.
- Bourdieu P ve Wacquant L (2010). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler J (2005). İktidarın Psikik Yaşamı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Laclau E ve Mouffe C (2012). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rasmussen B B vd. (der) (2001). *The Making and Unmaking of Whiteness*. Durham: Duke University Press.
- JULIEN, I. ve MERCER, K. "De Margin De Centre" (1996), MORLEY, D. - CHEN, K. H. (der.), **Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies**, Routledge, London.
- Küçük B (2015). Sınıfın ve Kültürel Kimliğin Ötesinde Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek. *Dipnot*, 19-20, 139-162.
- Said E (2006). *Kış Ruhü*. Çev. T Birkan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Ünlü B. (2014a). Kürdistan/Türkiye ve Cezayir/Fransa Sömürge Yöntemleri, Şiddet ve Entelektüeller. İçinde: Çeğin G ve Şirin İ (der) *Türkiye'de Siyasal Şiddetin Boyutları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 403-434.
- Ünlü B (2014b). Türklük Sözleşmesinin İmzalanışı (1915-1925). *Mülkiye*, 3/38, 47-81.
- Suciyan T (2013). Türkiye'de Soykırım Sonrası Devlet ve Toplum. <http://www.agos.com.tr>. Erişim Tarihi: 06.06.2016.